

“ULUSLARARASI ALEVİ-BEKTAŞI KLASİKLERİ SEMPOZYUMU”

Habib KARTALOĞLU* ve Feyza DOĞRUYOL**

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihleri arasında Ankara’da düzenlenen I. Dini Yayınlar Kongresi’nin sonuç bildirgesinde; toplum katmanları arasında birbirini anlama sorununun giderilebilmesi, milli birlik ve bütünlüğün sağlanması amacıyla yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde veya geleneğe mensup kişilerin evlerinde bulunan Alevi-Bektaşî klasiklerinin, sahasında uzman kişiler tarafından ilmî neşirlerinin yapılması ve dini-kültürel hayata kazandırılmasına karar verilmiştir.

Orta Asya’dan Balkanlara kadar uzanan coğrafyada Alevi-Bektaşî geleneğine mensup pir, ozan ve yol büyükleri, İslam’ı kendi anlayış ve duyularıyla yansıtan farklı türlerde çok sayıda kitap, risale, şiir kaleme almış ve çok değerli koleksiyonlar bırakmışlardır. “Alevi-Bektaşî Klasikleri” şeklinde isimlendirebileceğimiz bu zengin, özgün ve otantik bilgi kaynaklarını *Buyruk*, *Erkannâme*, *Velâyetnâme*, *Menâkıbnâme*, *Fütüvvetnâme* vb. türlerden oluşan eserler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yukarıda işaret ettiğimiz söz konusu kongrenin akabinde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu’nun başkanlığında yapılan toplantı neticesinde “Alevi-Bektaşî Klasikleri” başlıklı proje, Prof. Dr. Osman Eğri’nin koordinatörlüğünde hayata geçirilmiştir. Bu projenin bir ürünü olarak Türkiye Diyanet Vakfı tarafından *Besmele Tefsiri*, *Makâlât*, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, *Dâstân-ı İbrâhim Edhem*, *Kitâb-ı Dâr*, *Velâyetnâme*, *Erkannâme*, *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, *Hızırnâme*, *Saraynâme*, *İlm-i Câvidân*, *Dil-Güşâ*, *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi* adlı klasiklerin basımı gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde son yıllarda Alevilik gerek yayınlar gerekse ilmi toplantı ve çalıştaylarla üzerinde çokça durulan dini-sosyal bir olgu olmasına rağmen Alevi-Bektaşî geleneğinin klasiklerini oluşturan mezkur temel kaynakların tarihi, dini, fikri, edebi, ahlaki, siyasi ve sosyal bilimler açısından ele alınıp yerince değerlendirilmedikleri aşikardır. Alandaki bu boşluğu doldurmak amacıyla, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Diyanet Vakfı ve T.C. Başbakanlık Atatürk Dil, Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı’nın katkıları ile

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı (hkartaloglu@sakarya.edu.tr)

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı (fdogruyol@sakarya.edu.tr)

8-9 Kasım 2014 tarihinde Sakarya'da "Uluslararası Alevî-Bektaşî Klasikleri Sempozyumu"nu gerçekleştirmiştir. Sempozyum, konu ile ilgili düzenlenen diğer ilmi toplantılardan farklı olarak geleneği oluşturan klasik kaynakların mahiyeti ve içeriğini çeşitli yönleriyle tanımaya yönelik önemli bir adım olmuştur.

Yaklaşık bir buçuk yıl süren hazırlıklar sonunda, on beş bilim insanına tebliğlerini sunma imkanı veren sempozyum, üniversitemiz ev sahipliğinde Kültür ve Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Sunulan tebliğlerin yanı sıra her bir tebliğden sonra konuyla ilgilenen isimler tarafından tebliğin müzakeresi yapılmıştır. Bu yazıda sempozyum programının akışı dışına çıkılmaksızın, sunulan tebliğ sırası takip edilerek Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın yaptığı açılış konferansı ve sunulan tebliğler hakkında tasviri bir tanıtım yapılması hedeflenmektedir.

Sempozyum, protokol konuşmalarının ardından Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın "Bir İnanç, İbadet ve Tarih Hafızası Bilinci Olarak Alevî-Bektaşî Klasikleri: Genel Bakış ve Problemler" başlıklı açılış konuşması mahiyetindeki konferansı ile başlamıştır. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, konuşmasında öncelikle Alevî-Bektaşî klasiklerinin mahiyetini ortaya koymakta oldukça geç kaldığını vurgulamıştır. Daha önceden kapalı bir toplum olan Alevî-Bektaşîlilerin artık kendi kimliklerini açıklamaya başladıklarını ve bununla birlikte dünyadaki araştırmacıların da gözünü Türkiye'ye çevirdiklerini, konuyla ilgili araştırmalar yapmak üzere gerek toplum içine gerekse de üniversitelere uzmanlar gönderildiğini belirtmiştir. Konu hakkında Türkiye'de de birçok çalışma yapıldığını fakat yapılan toplantı ve konferansların oldukça yüzeysel ve acele ile hazırlanmış çalışmalar olduklarını, çözümün ortada olmasına rağmen tabiri caizse bu konuda ayak süründüğünü bir eleştiri mahiyetinde vurgulamıştır. Fakat son dönemlerde konunun daha sık tartışılan bir konu olduğunu belirtmiş ve çözüm süreci ile birlikte çözüme kavuşup kavuşmayacağını merak ettiği bazı soruları dillendirmiştir.

Ocak konuşmasının devamında, Alevî-Bektaşîlik'in tarihsel hafızasını inşa eden bilinci yansıtan kaynaklar olarak, Alevî-Bektaşî klasiklerinin şimdiye kadar fazla sorgulanmadan, anlayan yahut anlamayan birçok çevre tarafından konu edinildiğini fakat bu kaynakların bilimsel olarak gereğince incelenmediğini belirtmiştir. Bu bağlamda, sempozyumun bu ihtiyaca yönelik başarılı bir başlangıç olması temennisinde bulunan Ahmet Yaşar Ocak, sempozyumdan çıkacak sonuçların da inançlı Alevî-Bektaşî toplum nazarında fazla bir anlam ifade etmeyeceğini kabul etmemiz gerektiğini de vurgulamıştır. Bunun en önemli sebebinin ise bu kaynakların yıllardır Alevîler tarafından yarı kutsal metinler olarak kabul edilmesi olduğunu söylemiştir.

Alevi-Bektaşî klasiklerinin kaynak olma probleminin tartışılırken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar olduğunu söyleyen Ahmet Yaşar Ocak, bu hususları konuşmasının devamında sıralamıştır. Ona göre ilk olarak dikkat edilmesi gereken husus, envanter tespitidir. Araştırmalarda kullanılan kaynak metinlerin tam bir tespiti, bu güne kadar doğal olarak gerçekleştirilememiş olsa da araştırmaların eldeki bilinen metinler ışığında yapılması gerekir. İkinci mesele, mahiyet tespitidir. Eldeki metinlerin tarihsel süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığı, bu kültürü besleyen unsurların ne olduğu ve bunların Alevi-Bektaşî toplumlara nasıl ulaştığı, metinlerin biçim ve muhteva olarak neyi içerdiği, işledikleri konuların ne olduğu ve nasıl bir sistemle işlendiği gibi konuların ele alınması gerekmektedir. Üçüncü mesele, klasiklerin yazıya geçiriliş sürecidir. Klasiklerin ne zaman, kimler tarafından ve ne maksatla kaleme alındıkları gibi zaman-mekan-kişi tespiti bu bağlamda yapılmalıdır. Dördüncü mesele, muhteva analizidir. Klasiklerin içerdiği terminoloji ve sembollerin doğru anlaşılma ve yorumlanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde Alevi-Bektaşî tarih algısı ve zihniyeti anlaşılabilir olacaktır.

Bu tespitlerinden sonra Ocak, eldeki Alevi-Bektaşî klasiklerinden yola çıkarak bu inancın teolojisinin bir Sünnî teoloji mantığıyla değil Alevi-Bektaşî zihniyeti ile incelenmesi gerektiğini, aksi takdirde Alevi-Bektaşîliğin asla anlaşılmayacağını vurgulamış, araştırmacıları bu konuda hataya düşmemeleri hususunda uyarmıştır.

Sempozyumun açılış konuşmasını gerçekleştiren Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, Alevilik-Bektaşîlik araştırmaları yapmak isteyen bir araştırmacıya bu kültürün klasiklerini kullanırken ve okurken nelere dikkat etmesi gerektiği, ne gibi yanlışlara düşebileceği, hangi hususları sorgulayıp tahlil edilmesi gereken konular ve nelere cevap bulması gerektiği gibi hususlarda yol gösterici, oldukça sistemli bir konuşma gerçekleştirmiştir.

“Klasiklerin Tarihi Değeri ve Geleneğin Oluşumundaki Rolü” üst başlıklı birinci oturumda **“Anadolu’nun Dini Tarihiyle İlgili Mühim Bir Eser Tüffâhu’l-Ervâh”** başlıklı ilk tebliğ Prof. Dr. M. Saffet Sarıkaya tarafından sunulmuştur. Sarıkaya, Arapça bir menâkıb kitabı olan Tüffâhu’l-Ervâh’ın, tarihi gerçeklere dayanan ve yazarı belli olan menkıbeler sınıfına dâhil olduğunu, Rifâî tarikatına mensup birçok arifin ve şeyhin yanısıra Sarı Saltuk ve müritleri Seyyid Behramşah, Barak Baba ve Muhammed Maristani’ye ait bilgi ve menkıbeleri içerdiğini ve ayrıca Bektaşî geleneği ile ilgili olan Tâcu’l-Ârifîn Ebu’l-Vefa, Muhammed eş-Şenbekî gibi sufiler hakkında da bilgi verdiğini belirtmiştir. Sarıkaya bildirisinde verdiği bu bilgilerden sonra özellikle Sarı Saltuk ve müritleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur. Daha sonra

eserde önemli bir yer tutan müvellehlere ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuş ve bildirinin son kısmında ilgili alıntıların Türkçe çevirilerinden bahsetmiştir.

Aynı oturumda “**Vilâyetnâme-i Sultan Şücaeddin’in Tarih Kaynağı Olarak Değeri**” başlıklı ikinci tebliğ, Doç. Dr. Haşim Şahin tarafından sunulmuştur. Şahin, vilâyetnâmelerin içerik olarak birtakım abartı unsurlarını barındırmış olmalarına rağmen bu malzemelerin tarihi şahsiyetlerin kimliklerini ortaya çıkarmakta olduğunu ve bizlere toplumsal olayları anlamada uzak kalamayacağımız veriler sağladığını belirtmiştir. *Vilâyetnâme-i Sultan Şücaeddin’i* bu açıdan ele alan Şahin, eserde aktarılan bilgiler ışığında Şücaeddin Velî’nin tarihi şahsiyetini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu oturumun son tebliği Doç. Dr. Mark Soileau tarafından sunulan “**Sadık Abdal Divanı’nda Bektaşiliğin Teşekkülü**” başlıklı tebliğdir. Soileau tebliğinde, 15. yy’da yaşamış olan Sadık Abdal’ın *Divan’ında* ne gibi konuları ele aldığı ve bu eserden yola çıkarak Hacı Bektaş ve Bektaşilik hakkında neler söylenebileceği gibi konuları aktarmaya çalışmıştır. Tebliğci, öncelikle *Divan’da* Bektaşiliğin ve Hacı Bektaş’ın yerinin ne olduğunu sorgulamış ve buna cevaplar mahiyetinde bazı hususlar ve delil olması bakımından şiirler aktarmıştır. Bektaşiler ve yeniçeri ilişkisi, mitolojik unsurlar, Abdal Musa, Otman Baba, Kaygusuz Abdal gibi Bektaşi gelenek açısından önemli olan isimler, Bektaşi ritüelleri, eser içerisinde kullanılan terminoloji ve Şîî unsurlar da tebliğde aktarılan konular arasındadır.

“Klasiklerin Tespiti ve Temsiliyeti” üst başlıklı ikinci oturumda ilk tebliğ, Doç. Dr. Ali Kozan tarafından sunulan “**Hacıbektaş Kütüphanesi’nde Bulunan Alevi-Bektaşi Klasikleri**”dir. Konuşmasında Hacıbektaş kütüphanesinde bulunan Alevî-Bektaşi klasiklerini konu edinen Kozan, kütüphanede toplamda 320 adet yazma eser olduğunu söylemiştir. Eserler arasında *Erkân-ı Bektâşîyye*, *Fütüvvetnâme*, *Menâkıbnâme*, *Divan*, *Istilahât-ı Sûfiyye* ve *Maktel-i Hüseyin* nüshalarının yanı sıra Hacı Bektaş Velî’ye aidiyeti kabul edilen *Makâlât* nüshaları ile onun menkıbevî hayatını ele alan muhtelif *Velâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî* nüshalarının yer aldığını belirten Kozan tebliğinde eserlerin listesini de vermiştir.

İkinci konuşmacı olan Doç. Dr. Rıza Yıldırım ise “**Aleviliğin Yazılı Kaynaklarında Temsiliyet Sorunu**” başlıklı bir tebliğ sunmuştur. Yıldırım konuşmasına başlarken, öncelikle sempozyumun başlığındaki “Alevi”, “Bektaşî” ve “klasik” kavramları üzerinden bir sorun tespiti yapmıştır. “Alevi” ve “Bektaşî” kavramlarının ayrı şeyler olduklarını ve sempozyum başlığının “Alevi Klasikleri ve Bektaşî Klasikleri” olması gerektiğini belirtmiştir. Daha

sonra “klasik” kavramına değinen Yıldırım, “Alevi Klasikleri” adıyla bir dizinin olup olamayacağı üzerinden konuşmasını sürdürmüştür. Klasikler bağlamında Alevi ve Bektaşî geleneğinin birbirinden ayrılmasını ve her bir geleneğin kendi içerisinde klasiklerinin olup olmayacağının sorgulanmasının gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre bir geleneğin klasiklerinden bahsedilebilmesi için o gelenek içerisinde bazı özelliklerin var olması gerekmektedir. Bunlar da geleneğin devamlı bilgi üretme altyapısı ve bu altyapıyı sürekli besleyecek bir ulema sınıfıdır. Yıldırım bu ikisinin de Alevi geleneğinde tarih boyunca var olmadığını altını çizmiş ve böylece klasik kelimesini kullanırken dikkatli olunması gerektiğini ifade etmiştir. Alevi klasikleri denecekse ancak üç kategori için bu isimlendirmenin yapılabileceğini de eklemiş ve bu şartları sıralamıştır.

Rıza Yıldırım’ın tebliğinde tartıştığı temel mesele bir kaynağın klasik olarak kabul edilmesinin şartlarıdır. Yıldırım, bir esere klasik denilmesi için de temel olarak yatay/yaygınlık parametresi ve dikeylik parametresi gibi iki özelliğe sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Yıldırım, ilkinin toplumun yüzde kaç tarafından benimsenmiş olduğunu ve otorite olarak kabul edilip edilmediğini ifade ettiğini; ikincisinin ise tarihin neresinden başlayıp neresine kadar gittiğini ifade ettiğini söylemiştir. Bu iki parametre sonucu bir kaynağın klasik olup olmadığını tespiti zor da olsa yapılabilmektedir. Bir başka yöntem ise istatistiki bir yöntemle en fazla benimsenen eserin bulunmasıdır. Fakat bu ikinci yöntemin daha sağlıklı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Alevi köylerine bizzat gidip alan araştırması yapan Rıza Yıldırım tebliğinde bu köylerde yapmış olduğu bazı gözlemlerinden de bahsetmiştir.

Bu oturumun son konuşmacısı olan Doç. Dr. Ali Yaman, “**Türkiye Diyanet Vakfı’nda Yayınlanan Alevi-Bektaşî Klasikleri Bağlamında Diyanet İşleri ve Alevilik Üzerine Tartışmalar**” başlıklı tebliğini sunmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından Alevi-Bektaşî klasiklerinin yayınlanması meselesinin basit bir kitap dizisi olmadığını söyleyen Yaman, konunun siyasi, dini ve bilimsel olmak üzere farklı boyutlarının olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan Yaman, konuyu Alevi-Bektaşî klasiklerinin isimleri, yayınlanma süreçleri, yayınlayan kurum, kitapların seçimi, bir klasik olarak *Hüsniye* meselesi ve yayınlara yönelik tepkiler şeklindeki başlıklarda ele almış ve özellikle klasikleri yayınlayan kuruma yönelik eleştirilerini dile getirmiştir.

Alevi-Bektaşî geleneğinin hem sözlü hem de yazılı literatürü ve kültürel ortamı dikkate alındığında onun mahiyetini oluşturan mihenk noktalarından birisinin de batınî çizgi olduğu açıkça görülmektedir. Bu husus göz önünde bulundurularak oluşturulan üçüncü oturum için “Klasiklerde Batınî Unsur-

lar" üst başlık olarak seçilmiştir. Oturumun ilk konuşmacısı olan Prof. Dr. İlyas Üzüm, "**Aleviliğin Batınî Karakteri ve Kaynaklarına Yansıması: Alevi Klasiklerini Anlamak Batınî Çizginin Farkında Olmak:-Buyruk Örneği**" başlıklı tebliğiyle Aleviliğin batınî karakteri ve kaynaklara yansımasını ele almıştır. Üzüm, tebliğinde *Buyruk*'la ilgili tartışmalara girmeksizin Alevilik'teki batınî niteliğin varlığına dikkat çekmek suretiyle klasiklerin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Üzüm, *Buyruk*'taki batınî nitelikleri, inanç konuları, ibadet ve diğer dini hükümlerle ilgili batınî anlayışlar bağlamında ele almaktadır. Ayrıca kavramların farklı katmanlara göre farklı anlamlarla ifade edilmesine de değinen Üzüm, Alevi literatürüne farklı boyutlarda yansıyan batınî çizginin bazı eserlerde yoğun bir mahiyet taşıırken bazı eserlerde de göreceli olarak yer aldığını belirtmektedir.

Bu oturum başlığı altında sunulan ikinci tebliğ, Yrd. Doç. Dr. Goncagül Erdoğan'ın "**Hurufî Literatüründe Tenasüh ve Hulul**" başlıklı tebliği olmuştur. Erdoğan, Hurufilik hakkında genel bir malumat verdikten sonra en önemli düşüncelerinden olan tenasüh ve hulul üzerinde durmuştur. Bu kavramların ne ifade ettiğini kendi kaynaklarına dayandırarak izah etmeye çalışmış ve özellikle *Cavidannâme*'nin anlaşılma zorluğu üzerinde durmuştur. Bunun sebeplerinden birinin müellif tarafından parçaların dağıtılması ve dolayısıyla bütünü anlaşılamaması olduğunu belirten Erdoğan, esere bu bakış açısıyla bakıldığında, eserde Fazlullah'ın ulûhiyetine dair ipuçları verildiğini belirtmiştir. Tenasüh inancı hakkında ise tüm Hurufiler'in buna inanmadığını, bazı bölgelerde bulunan Hurufiler'in bu görüşü savduklarını ifade etmiştir.

Oturumun son tebliği, Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Ballı'nın sunduğu "**Alevi-Bektaşî Klasikleri-9/İlm-i Cavidan'da Geçen Hurufî Unsurlar ve Eserin Anlaşılabilme Gereği**" başlıklı tebliğdir. Ballı tebliğinde, yayımlanan klasikler arasında olan *İlm-i Cavidan* isimli eserin anlaşılmasını zorlaştıran bazı unsurların, Hurufilik'ten mülhem olduğunu ispat etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda eser içerisindeki unsurların halihazırdaki Hurufî kaynaklarındaki karşılıklarını, eser metnine atıflar yaparak ve metinden örnekler göstererek yapmış, böylece eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır.

Anadolu'da teşekkül eden diğer grup ve tarikat benzeri mistik yapılarda olduğu gibi Alevi-Bektaşî teşekküller de Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan coğrafyada karşılaştıkları diğer kültür, inanç ve mezhebi oluşumlardan etkilenebilirler. Bu itibarla hem sözlü hem de yazılı kaynakları ekseninde mezhebi unsurların, mistik etkileşimlerin veya inanç motiflerinin ortaya konulması mümkündür. Bu sebeple dördüncü oturumda bu husus dikkate alınmış

ve oturumun üst başlığı olarak “Klasiklerde Hz. Peygamber Algısı ve Mezhebi Motifler” seçilmiştir. Oturumun ilk konuşmacısı olan Doç. Dr. Harun Yıldız, XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren Alevi-Bektaşî topluluklar arasında ortaya çıkan eserlerden biri olan *Hüsniye* bağlamında mezhebi motifleri “**Hüsniye’de Mezhebi Motifler**” başlıklı tebliğinde ele almıştır. *Hüsniye* birtakım Şîî inançlarını desteklemek ve hasımlarının bazı temel iddialarını çürütmek amacıyla Ca’fer es-Sâdık’ın yanında yetişmiş olduğu anlaşılan Hüsniye isimli bir cariyenin dilinden yazılmış olan eserdir. Eserin Anadolu’da kızılbaşlıktan ziyade Şîîliği yaymak, hatta Anadolu’da yaşayan Alevi-Bektaşî grupları Şîîleştirmek amacıyla yazıldığını belirten Yıldız, bildirisinde daha çok mezhebi motifler, özellikle de Şîî-İmâmî motifler üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Ehl-i Beyt ve imamet meselesi, İmam Ali’nin üstünlüğü, Hz. Peygamber’in mirası gibi önemli meselelerin yanı sıra mut’a nikahı ve tavşan eti gibi diğer bazı motiflere de değinmiştir. Esasen tebliğin, belirtilen hususlar açısından önemli bilgiler vermiş olmasına rağmen eserin Anadolu’da yaygınlaşmasının arka planını oluşturan siyasi zemine değinmemiş olması ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir.

Oturumun ikinci konuşmacısı olan Doç. Dr. Süleyman Akkuş, “**Alevi-Bektaşî Klasiklerinde Peygamber Tasavvuru**” başlıklı tebliği ile klasiklerdeki peygamber tasavvuru üzerinde durmuştur. Tebliğde, yazılı kaynaklar çerçevesinde peygamber algısını genel hatlarıyla ele almaya çalışan Akkuş, peygambere olan ihtiyaç, peygamberlerin görevleri, peygamberlere iman, Hak-Muhammed-Ali, peygamberler ve şehitler, klasiklerde zikredilen peygamberlerin isimleri ve nitelikleri üzerinde durmuştur. Kanaatimize göre tebliğin en önemli eksiği klasik kaynaklar kadar önemli olan Alevi-Bektaşî deyişlere yer verilmemiş olmasıdır.

Oturumun son tebliği “**Alevi Klasiklerinde Mezhebi Unsurlar**” başlığıyla Doç. Dr. Doğan Kaplan tarafından sunulmuştur. Kaplan konuşmasına başlarken tebliğinde tekrara düşmemek için iki gün boyunca sempozyumda sunulan bildirilerde tartışılan yönere değinmeyeceğini ve tebliğini bu yönde sunacağını belirtmiştir. Bu bağlamda Alevilik kavramının şemsiye bir kavram olduğunu, Aleviliğin geçirdiği üç dönem ve yayımlanan klasiklerin hangi dönemlere ait klasikler olduğu, klasiklerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilmesinin önemi ve bu neşrin aslında bir arkeoloji faaliyeti olduğu, yayınların Alevilik çalışmalarına bir standart getirdiği gibi konulara değinmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli’den günümüze kadar geçen süre içerisinde Alevi-Bektaşî topluluklar kendi bünyelerinde birtakım ritüel ve gelenekler bütünü oluşturmuşlardır. Dedelik, musahiplik, dâr, cem, ocak sitemi ve benzeri gelenek

ve ritüeller, her ne kadar modern toplum algısı içerisinde etkileri azalmış olsa da, Alevi-Bektaşî geleneğinin olmazsa olmaz unsurlarını teşkil etmektedirler. Bu açıdan sempozyumun son oturumu bu konu üzerine tahsis edilmiş olup “Alevi-Bektaşî Klasiklerinde Ritüel ve Gelenek” başlığı oturumun üst başlığı olarak belirlenmiştir. “**Alevi-Bektaşî Klasiklerinde Musahiplik ve Dâr Erkânı**” konulu tebliğinde Yrd. Doç. Dr. Kenan Mermer musahiplik kavramının tanımı ve arka planını kısa bir şekilde özetledikten sonra musahiplik şartları ve erkânın uygulanma biçimleri üzerinde durmuştur. Musahipliğin ön şartları, sorumlulukları ve geri dönülmesi mümkün olmayan kapalı bir vechesinin olduğunu belirten Mermer, musahibin sadece yol gösterici ve terbiye edici kardeşlik olmaktan öte hayatın, ölümün ve hatta ölüm ötesinin birebir paylaşılabildiği can olduğunu belirtmiştir. Tebliğin ana başlıklarından birini oluşturan dâr erkânı hakkında kısa bilgiler veren Mermer’e göre dâr, toplum içerisinde hem içe hem de dışa dönük bir murakabe alanı oluşturmaktadır. Son olarak tebliğinde Mermer, özü itibariyle ölen bir canın velisi veya vasisinin hayattan göçen canın yerine başta yakınları olmak üzere birlikte olduğu insanlarla helalleşmesi olarak özetlenebilecek olan “Dârdan İndirme Erkânı” ve “Dâr Duası” üzerinde durmuştur.

Bu oturumda sunulan bir diğer tebliğ Prof. Dr. Mehmet Atalan’ın cenknâme geleneğinin oluşumu ve icra ettiği fonksiyonları özetleyen “**Anadolu’da Cenknâme Geleneğinin Oluşumu**” başlıklı tebliğidir. Türk cenknâmeciliğinin beslendiği asıl kaynağın Arap ve Fars kaynakları olduğunu söyleyen Atalan, edebiyatımızda cenknâme geleneğini ilk başlatan kişinin Tursun Fakih olduğunu söylemektedir. Atalan’a göre cenknâmeler Anadolu Türk Devleti’nin kuruluş dönemlerinden itibaren idealize örnek insan tipini topluma sunmuş olmasından dolayı kabul görüp yaygınlaşmıştır. Atalan’a göre cenknâmeler, dini kahramanlık duygularını anlatmanın yanı sıra tarihi bir şuur ile topluma moral vermeyi amaçlamaktadır. Hatta cenknâmeler toplumların mizaç, tutum ve davranışları hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olduklarından dolayı tarihi bazı olayların aydınlatılmasında bile önemli rol oynarlar.

XIII. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar kültür tarihi için önemli bilgiler ihtiva eden cenknâmelerin, çoğunlukla müellifleri belli olmadığı için anonimleşmiş eserler olduğunu söyleyen Atalan, XIII. ve XIV. yüzyıldan beri yazılı ve sözlü devam eden cenknâmeler ile Cumhuriyet döneminde yeniden kaleme alınan cenknâmelerin aynı olmayacağı üzerinde durmuştur.

Oturumun ve sempozyumun son tebliği olan “**Alevi Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine**” başlıklı tebliğ Doç. Dr. Cenksu Üçer tarafından sunulmuştur. Üçer, konuşmasının ilk kısmında kendilerine

Alevi denilen gruplar hakkında yapılacak çalışmalarda sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için üç temel hususa dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Üçer'e göre bu üç unsurdan ilki geleneksel Alevilikte, Bektaşiliğin Babağân kolu hariç, genellikle 'boy-soy-aşiret' sistemine dayalı sosyal bir yapının diğer bir ifadeyle ocak yapılanmasının bulunmasıdır. İkincisi, bu sosyal yapıdaki grupların uzun süre genel olarak göçebe ya da yarı göçebe veya kırsal bölge (köy) şartlarında bir hayat sürdürmüş olmalarıdır. Böylece bütün telakkilerini ve uygulamalarını doğal olarak bu gerçekliğe göre şekillendirmişlerdir ve çoğunlukla kapalı toplum yapısı ve sözlü kültür hâkimdir. Üçüncüsü ise dinî ve sosyal hayatla ilgili telakkiler, uygulamalar ya da pratiklerin söz konusu sosyal yapıya uyarlanmış tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillendirilmiş olduğudur.

Bu önemli hususlara dikkat çektikten sonra Üçer bildirisinde klasik eserlerin ele alınmasında veya yayınlanmasında, yukarıda zikrettiği üç unsurdan birincisinin; yani "boy-soy-aşiret" sistemli ocak yapılanmasının merkeze alınarak yapılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Tebliğinde kendilerine Alevî denilen grupların, geleneksel olarak gerek sosyal hayat gerek tarikat hayatı kalıplarındaki dini yapı bağlamında "ocak sistemine" dayanmakta olduklarını söyleyen Üçer baş ocakları ve bunlara bağlı alt ocaklarını sistematik bir tarzda ele almıştır. Ocak sistemi üzerinde titizlikle duran Üçer'e göre, farklı ocak, silsile ve tasavvufi mensubiyetleri dikkate almadan yapılan çalışmalar homojen bir yapı varmış vehmini vermekte ve yayınlanan eserlerin gelenek içerisindeki her bir ocak için geçerli oldukları algısına neden olmaktadır. Dolayısıyla her bir gruba ait eserin söz konusu grubun hassasiyetlerini yansıtan bir yapısı olduğu gerçeğinden hareketle bir ocağa mensup olduğu tespit edilen nüshalar esas alınarak ancak bir ocağa ait eserle ilgili tahkikli neşir yapılmalıdır.

İki gün boyunca konuyla ilgilenen araştırmacıların yanı sıra geleneğe mensup isimlerin de katılımıyla gerçekleşen sempozyumda sunulan tebliğler ve yapılan müzakerelerden hareketle şu sonuçlara varılabilir:

1. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Alevi-Bektaşî klasiklerinin basılması, hem geleneğe mensup olanlar hem de konuyla ilgili çalışanlar açısından oldukça önemli bir meseledir. Ancak *Erkannâme* ve *Buyruklar* gibi eserlerin yayımlanmasında, geleneğe mensup ocaklar arasındaki nüsha farklılıklarının dikkate alınmamış olması bir eksiklik olarak gözükmektedir. Bu açıdan basımı yapılması planlanan eserlerin bu husus dikkate alınarak yayına hazırlanması gerekmektedir.

2. Tanımlamalarda kullanılan “Alevi”, “Bektaşî”, “klasik” vb. kavramların sınırlarının net olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle geleneğe mensup araştırmacıların bu hususa daha dikkatle yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Bu sebeple konuyla ilgili yapılan çalışmalarda sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için araştırmacıların, kavramların sınırlarını bilmeleri ve yerli yerinde kullanmaları önem arz etmektedir.
3. Sempozyum akışında klasikler tarihi, dini, kültürel ve mezhebi açıdan ele alınmış olmasına rağmen gelenek için yazılı edebiyat kadar önemli olan deyişler, nefesler ve ulu ozanlar hakkında herhangi bir tebliğin bulunmaması veya bu hususa dikkat çekilmemiş olması sempozyumun en önemli eksiğidir.
4. Alevi-Bektaşî çalışmalarında görülen en önemli eksikliklerden biri, araştırmaların yalnızca saha araştırmalarına dayanması yahut sadece kaynaklar ekseninde yapılmış olmasıdır. Bu sebeple ortaya konacak çalışmaların daha nitelikli ve güvenilir sonuçlar içermesi için araştırmaların hem sahaya yönelik verilerden istifade edilerek yapılması hem de geleneğin yazılı kaynaklarına atıfla gerçekleştirilmesi bu sahada çalışanlar için göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.
5. Alevi-Bektaşî geleneğine ait yazılı kaynakların dini, tarihi, kültürel ve mezhebi motifler bağlamında ele alındığı bu sempozyum, farklı alt başlıkları da ihtiva ederek kongre, toplantı veya çalıştaylar şeklinde devam ettirilmelidir.